

İSTANBUL BELEDİYE KONSERVATUVARI'NDA MEYHANE-AKADEMİ TARTIŞMASI ¹

A Case Study: Tavern-Academy Argument In Istanbul Municipality Conservatory ²

Bedirhan BÜYÜKDUMAN

Yüksek Lisans (Mezun), Yıldız Teknik Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Müzik ve Sahne Sanatları Bölümü-İstanbul/Türkiye,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6975-0470>

Doç. Nesibe Özgül TURGAY

Yıldız Teknik Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Müzik ve Sahne Sanatları Bölümü-İstanbul/Türkiye,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4876-1509>

ÖZET

Cumhuriyet'in ilânından itibaren müzik, kültürel konjonktür içerisinde daima tartışılabilen bir olgu olmuştur. Özellikle erken Cumhuriyet döneminde alaturka-alafranga üzerinden sürdürülen tartışmalar, Demokrat Parti döneminde söylemsel olarak değişime uğrasa da özünde aynı minvalde kalmıştır. Bu çalışmada, Cumhuriyet döneminde bir eğitim ve müziğin muhafaza kurumu olarak görev yapan İstanbul Belediye Konservatuarı'nda 1953-1954 yılları arasında ilim kurulu ve icra heyeti arasında yaşanan ve çalışma kapsamında meyhane-akademi tartışması olarak adlandırılan süreç yoğunlaşarak bahsi geçen tarihlerde İstanbul Belediye Konservatuarı bünyesinde görev yapan müzikaşınların, piyasa mekânlarındaki icraları sebebiyle yaşananlar ortaya çıkarılmıştır. İlim kurulu tarafından, dönemin İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay tarafından da desteklenen, icra heyetindeki sanatçıların gazino vb. içkili mekânlarda çalışmasını men eden kararın alınmasıyla başlayan tartışmalar, olaya gazeteler ve dönemin yazarlarının dâhil olmasıyla gittikçe büyümüştür. Birçok hanende ve sazendenin kurumdan uzaklaştırılmalarıyla gelişen süreç kontrolden çıkınca alınan kararı destekleyen ve uygulamaya koyan Gökay, Şehir Meclisi'nde bulunan DP'li üyelerin de baskısıyla çareyi İlim Kurulu'nu feshetmekte bulmuştur. Şehir Meclisi'nin devreye girmesiyle konservatuvardan uzaklaştırılan sanatçıların görevlerine iadesi gerçekleşmiş, ancak süregelen olaylar sonucu kurumun önemli isimleri alınan karara tepki göstererek istifa etmişlerdir. Bir vaka analizi olarak ele alınan bu çalışma, tarama ve veri analizi yöntemleri ile elde edilen belgeler ışığında, DP döneminde gerçekleşmiş olan ve Türk makam müziği camiasını yakından ilgilendiren meyhane-akademi tartışmasını aydınlatmak ve belirli bir sanat politikası olmayan Demokrat Parti'nin muhtelif durumlardaki tutumunu göstermek ve beklenmeyen sonuç olarak ortaya çıkan Türk müziği eğitime başlangıç kararını ortaya koymak amacıyla yazılmıştır.

Anahtar Kelimeler: istanbul belediye konservatuarı, demokrat parti, türk makam müziği, meyhane-akademi tartışması

ABSTRACT

Since the foundation of the Republic, music has always been a debated phenomenon within the cultural conjuncture. The arguments that were conducted over the Turkish style and European style which is called alaturka-alafranga, especially in the early Republican period, changed discursively during the Democratic Party period, but remained essentially the same. In this study, the process called tavern-academy argument which occurred between lore committee and the performing committee at the Istanbul Municipality Conservatory, which served as a protector of education and music in the Republican period; things that happened of the musicians who worked in the Istanbul Municipality Conservatory between 1953-1954 due to their performances in the taverns has been revealed. The argument which has started by the decision that lore committee took and also supported by the Fahrettin Kerim Gökay who is Governor and the Mayor of Istanbul, about the banning the perform of performing committee musicians in the places like tavern has got bigger with the participation of the journalists. When the process of banishment of many musicians got out of control, the supporter and implementer of the decision Gökay has found the solution by repealing of the lore committee with the pressure of the members of DP in City Council. With the involve of City Council, musicians who are banished from conservatory has back to the duty, but important names of the lore committee have resigned as a reaction to the decision. This work as a case study, has been written in order to clarify the tavern-academy argument which is developed within Istanbul Municipality

¹ Bu makale, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı, Müzik ve Sahne Sanatları Programı'nda yapılan, "Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Kültür Politikalarının Türk Makam Müziğine Yansımaları" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² This article is derived from the master thesis titled "Reflections of The Cultural Policies that Adopted by Democrat Party to the Turkish Makam Music" at Yıldız Technical University of Social Sciences, Department of Art and Design, Music and Performing Arts Program.

Conservatory and also important in Turkish makam music history; to show the attitude of the Democrat Party which does not have a specific art policy, in various situations and to reveal the decision of starting the Turkish music education as an unexpected result with the light of documents discovered through archive scanning.

Keywords: istanbul municipality conservatory, democrat party, turkish makam music, tavern-academy argument

1. GİRİŞ

Türk makam müziği, Cumhuriyet'in ilanı ile üretilen söylemler sonucu çeşitli yasaklara ve bu yasaklar sonucunda ortaya çıkan değişimlere maruz kalmıştır. Erken Cumhuriyet döneminde makamsal müziğe karşı hâkim ideolojinin desteğini de arkasına alarak dönemin aydınları tarafından başlatılan söylemsel savaş³, Türk makam müziğinin eğitim kurumlarından ve radyolardan yasaklanmasına ve dışlanmasına sebep olmuş; toplum hafızasından silinmeye çalışılmıştır. Böylelikle devlet kurumlarından uzaklaştırılan makamsal müzik kendisine yeni bir mekânsal arayış içerisine girmiş ve piyasa müziği mekanları olarak adlandırılan gazino, meyhane gibi içkili mekânlarda varlığını sürdürmeye başlamıştır.

Cumhuriyet döneminde bir eğitim ve müziğin muhafaza kurumu olarak görev yapan İstanbul Belediye Konservatuarı'nda⁴ 1953-1954 yılları arasında ilim kurulu ve icra heyeti arasında yaşanan ve *meyhane-akademi tartışması*⁵ olarak adlandırılan olay hakkında literatüre katkı sunan ve ilk defa bu çalışmada kullanılan belgelerden elde edilen verilerin nitel analiz tekniklerinden betimsel analiz tekniği sonucu ulaşılan bulgular ışığında bir vaka analizi olarak gerçekleştirilen bu çalışma, İstanbul Belediye Konservatuarı tarihinde önem arz eden *meyhane-akademi tartışması*na açıklık getirmek amacıyla ortaya konmuştur. Tarama ve analiz tekniği ile veriler toplanarak elde edilen belgeler tarama yöntemiyle incelenmiştir. Böylece ilgili bulgular değerlendirilerek yorumlanmış ve çalışmanın sonucunda sunulmuştur.

2. İKTİDARIN RENGİ DEĞİŞİYOR

20. yüzyılın ikinci yarısı, Türkiye Cumhuriyeti tarihi için önemli bir başlangıcı temsil etmektedir. II. Dünya Savaşı'ndan çeşitli ekonomik darbeler almış Türkiye Cumhuriyeti ve tek parti hükümeti çeşitli siyasî değişimlere yeşil ışık yakmak zorunda kalmıştır. Tüm dünyada hız kazanan demokrasi hareketleri ve gereklilikleri Türkiye Cumhuriyeti içerisinde de hissedilmeye başlanmış ve tek parti iktidarına yönelik başlayan muhalif seslerin sonucunda, 1946 yılında Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koralan ve Fuat Köprülü'nün önderliğinde Demokrat Parti kurulmuştur. Böylelikle Türkiye Cumhuriyeti'nde daha önceleri denemeleri yapılmış olan çok partili hayata resmen geçilmiştir. DP'nin kurulması, yıllarca tek parti hükümeti olarak görev yapmış olan CHP'nin bazı kültürel politikalarında yumuşama göstermesine sebep olsa da 14 Mayıs 1950 yılında gerçekleşen genel seçimlerin ardından CHP, hükümeti %53.3'lük bir oy oranı kazanan DP'ye devretmek zorunda kalmıştır (Koçak, 2018: 153-54).

1950-1960 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti hükümeti olarak görev yapmış olan Demokrat Parti'nin sanat alanına bakış açısı incelendiğinde, CHP'den farklı olarak kültür-sanat alanında devlet müdahalesine sıcak bakmadığını; bu alanda çeşitli özerk ve bağımsız oluşumlar olması gerekliliğini savunduğu görülmektedir. Parti programında özel olarak kültür-sanat alanına yer vermeyen DP, bu alanı *Milli Eğitim İşleri* başlığı altında değerlendirmeyi uygun görmüştür. Parti programı incelendiğinde, Orhan Koçak'ın da belirttiği üzere DP'nin kültür ve sanat alanında devlet müdahalesinin sınırlarını kabullenerek bu alanlarda *kendiliğindenliğin* önünü açtığı sonucuna ulaşmak mümkündür (Koçak, 2009: 371). Ancak her ne kadar sanat alanına devlet müdahalesine sıcak bakılmasa da gerek DP'nin düzenlediği etkinliklerde Türk makam müziği icracılarına sahne verilmesi gerekse bu sanatçıların sahne aldıkları mekânlara gerçekleştirilen ziyaretler partinin önde gelen isimleri ile dönemin ünlü sanatçıları arasında resmiyetten öte dostane bir ilişki olduğu sonucunu da destekler niteliktedir (Büyükduman, 2020: 39).

³ Erken Cumhuriyet dönemi aydınları tarafından başlatılan *alaturka-alafranga* tartışması, Türk makam müziğine yönelik "Saray musikisi", "Enderun musikisi", "Divan musikisi", "Saltanat musikisi" gibi söylemler üzerinden sürdürülmüştür. Bu konuda yapılmış kapsamlı bir çalışma için bkz.: Ayas, G. (2014). *Musiki İnkılabı'nın Sosyolojisi: Klasik Türk Müziği Geleneğinde Süreklilik ve Değişim*, Doğu Kitabevi, İstanbul.

⁴ İstanbul Belediye Konservatuarı, II. Meşrutiyet döneminde, 1 Ocak 1917 tarihinde Dârülelhân ismiyle kurulmuştur. Bu kurum içerisinde Türk müziği ve matî müziği eğitimi birlikte devam ettirilmiştir. Türk müziğinin birçok önemli isminin öğretici olarak görev yaptığı bu kurum daha sonraları, İstanbul Belediye Konservatuarı ismini almıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Öztuna, Y. (2000). *Türk Musikisi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

⁵ Bahsi geçen tartışma, erken Cumhuriyet döneminde müzik üzerinden başlayan alaturka-alafranga tartışmalarıyla benzerlik taşımaktadır. Ziya Gökalp'in fikirleri ışığında erken Cumhuriyet'in milliyetçi politikaları sonucunda millî bir müzik yaratma gayesi ön plâna çıkmıştır. Halk müziği ezgilerinin Batılı anlamda armonize edilmesi temeline dayanan bu girişimler sonucu Türkiye Cumhuriyeti toplumunda iki kutuplu bir yapı ortaya çıkmıştır. Erken Cumhuriyet müzik tarihine *alaturka-alafranga* tartışması olarak geçen bu süreç için bkz.: Işıktaş, B. (2018). *Peygamber'in Dâhi Torunu Şerif Muhiddin Targan: Modernleşme, Bireyselleşme, Vürdüoziye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

3. KONSERVATUVAR İCRA HEYETİ SANATÇILARINA YASAK

Tüm bu siyasal ve kültürel konjonktürde 1953 yılına bakıldığında gazetelerde Türk makam müziğini yakından ilgilendiren bir tartışmanın başladığı ve bir yıla yakın süren bu tartışmanın Türk makam müziği camiasını ikiye böldüğü görülür. İstanbul Belediye Konservatuarı'nda gerçekleşen olayları yakından takip eden dönemin gazetelerine bakıldığında, yapılan haberler ve yazılan yazılarda bu tartışmanın bir "meyhane-akademi tartışması" olarak adlandırıldığı görülmektedir. Özelde İstanbul'daki makam müziği camiasını ilgilendiriyor gibi görünen bu olay, İstanbul Belediye Konservatuarı'nda alınan bir karar ile başlar ve gün geçtikçe alevlenerek devam eder. Öyle ki bu münakaşaya müzisyenlerin dışında İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay ve Demokrat Parti İstanbul İl Başkanı ve aynı zamanda İstanbul Belediye Meclisi Başkanı olan Necmi Ateş gibi üst düzey devlet yöneticileri de dâhil olur. Türk makam müziğinin icra edildiği mekânsal durumu üzerinden başlayan ve bir seneye yakın süren bu tartışma, bir nevi devlet müdahalesi ile sonlandırılır.

Osmanlı Devleti'nin ilk konservatuarı olan Dârüelhan'ın Cumhuriyet dönemindeki devamı kabul edilebilecek Belediye Konservatuarı'nda 9 Aralık 1926 tarihinde, Cumhuriyet'in hâkim politikaları sebebiyle Türk makam müziği eğitimi yasaklanır. Tüm bu gelişmelerle makam müziğinin ilerleyen tarihlerde Radyo, sosyal alanlar gibi mekânlarda yasaklamasına rağmen, ertesi sene bu kurum dâhilinde Rauf Yekta Bey'in başkanlığında "Alaturka Musiki Tasnif ve Tespit Heyeti" (Şekil 1) kurulur.⁶ 1943 yılında Hüseyin Sadettin Arel'in bu kurumun müdürlüğünde görevlendirilmesi ile eğitim alanında bazı değişiklikler yapılarak Türk makam müziği müfredata eklenmiştir. Ayrıca kurum içerisinde bulunan icra heyetinin şeflik görevini ise dönemin önemli musikîşinasları olan Ercüment Berker, Mesud Cemil, Refik Fersan, Nevzat Atlığ, Nuri Halil Poyraz ve Münir Nurettin Selçuk gibi isimler gerçekleştirecektir (Yaman, 2007: 46-8).

Şekil 1: Dârüelhân Tasnif Heyeti Nota Tasdiki Yaparken. (<https://muziksoylesileri.net>)

İstanbul Belediye Konservatuarı'nda 1953 yılının ilk çeyreğinde Türk müziği icra heyeti ve ilim kurulu arasında kıvılcımlanmaya başlayan hadisenin temelinde, Türk müziği icra heyeti mensuplarının konservatuar dışında çalışmalarını engelleyen bir uygulamaya tâbi tutulmaları meselesi yatmaktadır. Kânunun savunucusu Ulunay bir yazısında,

"Konservatuar (D) cedvelini tatbik etmeli. Konservatuarla iktifa edenler orada kalmalı (D) cedvelini muvafık görmeyenler Konservatuardan ayrılmalı... Ondan sonra Konservatuar küme faslı hazırlayan bir müessese olmaktan kurtulur ve Zekai Dedeade merhum Ahmet Efendinin, Rauf Yekta beyin, Ziya Paşanın, Ali Rıfat beyin zamanında olduğu gibi bir ilim müessesesi olur." (Ulunay, 1953: 2)

⁶ 9 Aralık 1926 tarihinde Dârüelhân içerisinde, Türk makam müziğinin dinî ve lâdinî repertuarının notaya alınması amacıyla kurulmuş Alaturka Musiki Tasnif ve Tespit Heyeti'nde Rauf Yekta Bey, İsmail Hakkı Bey, Ahmet Irsoy, Ali Rıfat Çağatay, Subhi Ezgi gibi isimler görev yapmıştır. Öztuna'nın da belirttiği üzere bu kurum, "esas bakımdan bir meşk ve hafıza mûsikîsi olan Klasik Türk Mûsikîsi'nin hayli eserini unutulmaktan ve yanlış nakledilmekten kurtardı" (Öztuna, age., 472-3).

diyerek icra heyetinin işleyişini, ortaya çıkarttığı işleri⁷ eleştirir ve bir an evvel bu uygulamanın başlaması temennileri ile yazısını sonlandırır. Bu tarihten itibaren başlayan tartışmanın neticesinde İstanbul Belediye Konservatuarı tam anlamıyla iki kutuplu bir yapıya dönüşür: Uygulamayı savunanlar ve karşı çıkanlar.

Bütçesi Belediye tarafından sağlanan konservatuvarda bunca tartışmanın detaylarını Ulunay, Belediye Meclisi'ne verilen bütçe teklifinde meclisin, Konservatuar icra heyetinde çalışan sanatçıları içkili mekânlardan kurtarmak amacıyla, bu sanatçıların bahsi geçen yerlerde çalışmasını men eden fıkrayı tercih etmesi olarak belirtir (Ulunay, 1953: 2). Ayrıca bu tartışmalar ilmî kurula da sirâyet etmiş ve süreç içerisinde çeşitli istifâlar getirmiştir. Bu istifâların ilki, Tanburî Refik Fersan'ın istifası olur, ancak bu istifa ilmî kurulun ısrarlarıyla Fersan tarafından geri çekilir (Milliyet, Haziran 1953: 2) (Şekil 2).

Şekil 2: 1953 Yılında Tanburî Refik Fersan'ın İlim Kurulu'nun İsrarı Üzerine İstifasını Geri Çekmesi Haberi. (Milliyet, Haziran 1953: 2)

Geri çekilen bu istifa sürecini takiben İstanbul Belediye Konservatuarı İcra Heyeti'nde yönetmelik gereği 1953 yılında bir seçim yapılmış ve yapılan seçimin sonucunda Mesud Cemil, Refik Fersan, Veli Kanık, Şefik Gürmeriç, Dr. Neşat Halil Öztan, İzzettin Ökte ve Nevzat Atlığ'dan müteşekkil bir ilim kurulu oluşmuştur. Bu süreçte Konservatuar Türk Musikisi İlmî Kurulu'nun Özel Yönetmeliğinin 17. maddesine dayanarak daha önce aldığı bir karar uygulamaya konulmuş ve icra heyetinde bulunan sanatçıların gazino benzeri içkili mekânlarda çalışmaları men edilmiştir. Ayas'a göre uygulamaya konan bu karar ile Türk makam müziği sanatçılarının ticari müzik ve ticari olmayan müzik dünyaları arasında tercih yapmaları istenmiştir (Ayas, 2018: 312). Alınan kararın uygulanışını ilim kurulu üyelerinden olan Nevzat Atlığ şu şekilde aktarır:

“Bir süre sonra İstanbul Belediye Konservatuarı Sanat Kurulu olarak, İcra Heyeti kadrosunda bulunup da aynı zamanda içkili yerlerde çalışanların ilişkisinin kesilmesi yolunda oy birliği ile karar aldık. Kurul şu isimlerden oluşuyordu: Mesud Cemil, Refik Fersan, Veli Kanık, Neşat Halil Öztan, Şefik Gürmeriç, İzzettin Ökte ve ben. Bu teklif benden gelmemiştir, fakat memnuniyetle kabul etmiştim” (Güntekin, 2012: 53).

Dönemin İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay tarafından da desteklenen ve uygulanan karar sonucunda Necati Tokyay, Ercümen Batanay, Yorgo Bacanos, Mefharet Yıldırım, Radife Erten, Kemal Gürses gibi isimlerin icra heyetindeki (Şekil 3) görevlerine son verilmiştir (Ulunay, 1953: 2).

⁷ Ulunay'ın yazısı incelendiğinde, “Konservatuar küme faslı hazırlayan bir müessese olmaktan kurtulur,” cümlesinden, icra heyetinin o dönemdeki yaptığı işlerin basit olarak görüldüğü ve ancak ilim kurulunun bahsi geçen uygulamasının yürürlüğe konulduğu takdirde bu basitlikten kurtularak aslolan musiki icrasına ulaşılacağı düşünüldüğü sonucuna varmak mümkündür. Bu konu, dönemin Türk makam müziği icrasındaki ciddi müzik ve hafif müzik ayrımı hakkında bir başka çalışmanın konusu olmayı hak etmektedir.

Şekil 3: 1952 Yılında Tanburî Refik Fersan İdaresindeki Konservatuvar İcra Heyeti. (Resimli Radyo Dünyası, 1952:13)

Böylece, 1953 yılından itibaren gazete sütunları üzerinden de takip edilen *meyhane-akademi tartışması* alevlenerek devam eder. Kararda imzası bulunanlar arasında olan Nevzat Atlığ, alınan kararın yarattığı etkileri şu şekilde anlatır:

“Karar açıklanır açıklanmaz ortalık karıştı. Lehte ve aleyhte çok büyük tepkiler oldu; fakat gazinocular ve gazinolarda çalışan müzik icracıları öyle bir kampanyaya giriştiler ki, sokaktaki adamdan, İstanbul Belediyesi’nin ve hükümetin üst kademesine kadar görüşebildikleri herkese yana yakıla, bu kararın ocaklar söndüreceğini, Türk müzikisinin acemi ellerde kalacağını, bin bir zahmet ve çileyle kazandıkları üç beş kuruşun kendilerine çok görüldüğünü anlatmaya koyuldular.” (Balcı, 2005: 134)

Atlıg’ın aktarımından yola çıkarak, *meyhane-akademi tartışmasının* yarattığı infial sonucunda toplumsal bir olay hâlini aldığı ve dönemin gündemini oluşturduğunu söylemek mümkündür.

4. MEYHANE-AKADEMİ TARTIŞMASINDA KARŞIT GÖRÜŞLER

İstanbul Belediye Konservatuarı ilim kurulu tarafından alınan bu kararı savunanlar olduğu gibi yanlışlığını dile getirenler de olur. Bu kararın en ateşli savunucularından olan Bedî Faik, alınan kararın ilim heyetinin “ya meyhane, ya konservatuvar” dediğinin altını çizerek ve makam müziğinin gazinolarda rakı mezesi olan varlığını tehlikeye soktuğunu söyler. Bedî Faik’e göre, bu kararın gecikmesindeki en temel etmen, müzik alanındaki söz sahibi kimselerin, piyasa müziğine verdiği kıymettir. Müzik camiasının, halk tarafından beğenilen sanatçı en iyi sanatçıdır gibi bir gaflet içerisinde bulunduğunu da ekleyen Bedî Faik, bu konuyu açıklarken şu cümleleri kurmuştur:

“Biz halk tarafından tutulan ve beğenilen şarkıcıyı da, çalgıcıyı da, sanattan başka hiçbir ölçü tanımaması icabeden bir Konservatuvarın, ille de beğenmesini ve kollarına almasını beklemek gibi bir acayıpliğin içindeydik!” (Karabey, 1953: 219)

Sanat Kurulu üyesi Tanburî Refik Fersan da alınan bu kararı savunanlar arasındadır. Gazinolarda çalışan sanatçıların yoğun tempoya ayak uyduramadıklarını, dolayısıyla konservatuvardaki işlerini aksattıklarını belirten Fersan, ayrıca bu sanatçıların piyasa tavrı ile klasik tavrı karıştırdıklarını söyleyerek kararın doğruluğuna işaret etmiştir: “... asıl Türk musikisi üslûbunu da, farkında olmayarak, piyasada okunup çalınan melez nağmelerin ve o üslûbun tesiri altında kaldıkları için ihmal ediyorlar. Halbuki, klâsik musiki ile piyasa musikisi kabili telif değildir ve olamaz da.” (Karabey, 1953: 220)

Kararın doğruluğunu savunan Kemanî Sadi Işılay ise olaya başka bir açıdan yaklaşmış ve piyasa ile konservatuvar icralarını, eğlence kavramı üzerinden mukayese ederek üslûpsal bir ayrıma sokmuştur:

“Kanaatimizce bu hareket çok yerindedir. Hiç şüphe yok ki, musikimizin asaleti ile, dışarda meyhane veya gazinolarda çalışmak kabil telif değildir. Biri eğlence mevzuudur, diğeri ise Türk musikisinin klâsiklerini üslûbu ve çehle halka tanıtmak gayesiyle yapılmış olan ciddî konserlerdir. Yine şüphesizdir ki, Konservatuvar konserleri sahnesinde gözüken san’atkâr arkadaşlarımızın, ertesi akşam içkili bir gazinoda görülmeleri iyi karşılanmamaktadır.” (Karabey, 1953: 221)

Dönemin gazinolarında aktif olarak çalışmış ses sanatçısı Perihan Altındağ Sözeri ise kararı, “içkili yerlerde çalışmakta olmama rağmen bu kararı çok yerinde buluyorum. Konservatuvar elbetteki akademik bir müessesedir ve Türk musikisinin istediği vasıfları tâyinde kendi hüviyetini düşünmek zorundadır,” (Özkahraman, 2010: 34) sözleriyle savunurken akademi ile meyhane arasındaki farkı da pekiştirir.

Yukarıda aktarılan görüşlerden görüleceği üzere, Konservatuvar ilim kurulu tarafından alınan karar, dönemin önemli musikişinasları tarafından farklı bakış açıları sunularak savunulmaktadır.

İcra heyetinde görevli ve aynı zamanda gazinolarda da çalışan sanatçıların Konservatuvar’daki görevlerine son verilmesi üzerine icra heyeti ve ilmî kurul arasındaki tartışmalar daha da alevlenir. Refik Fersan, Mesud Cemil ve Veli Kanık gibi ilmî kurulun en önemli üç isminin istifalarını vermesi üzerine aynı tarihte bir Şehir Meclisi üyesi⁸, bu kararın icracılar üzerinde yarattığı mağduriyetin giderilmesi için Şehir Meclisi’ne bir önerge sunar (*Milliyet*, Ekim 1953: 2).

Bir yıl boyunca devam eden tartışma ortamı, 17 Aralık 1953 tarihinde İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay tarafından alınan bir karar ile sonlandırılır. Gökay, “esasen bugün için konservatuvarı ilmî kurul diye bir teşekküle ihtiyaç yoktur ve buna lüzum da görmüyorum. Konservatuvar icra heyeti bundan sonra da, çalışmalarına büyük bir titizlikle devam edecektir,” şeklinde yaptığı bir açıklama ile süregelen tartışmaların son bulmasını isteyerek İstanbul Belediye Konservatuvarı İlim Kurulu’nu lağveder (*Milliyet*, Aralık 1953: 7).

Şubat 1954 yılında toplanan Şehir Meclisi’nde konservatuvarın bütçesinin konuşulduğu sırada bir üyenin teklifi sonucu gazinolarda çalıştıkları için konservatuvar ile ilişkileri kesilen sanatçılar hakkında da bir karara varılır ve bu sanatçıların 1 Mart tarihinden itibaren icra heyetindeki görevlerine dönmeleri kabul edilir (*Milliyet*, Şubat 1954: 7). Dünya Gazetesi’nin 23 Şubat 1954 tarihli haberinde, ilmî kurulun aldığı kararı bozdurmak için bazı sanatçıların Şehir Meclisi üyeleri ile iletişime geçtikleri şu şekilde verilmiştir (Özkahraman, 2010: 35): “Öğrendiğimize göre, Konservatuvar İcra Heyetinin büyük rağbet gören konserlerine bile ağızları alkol kokarak gelenler, Meclis üyelerinden bazılarını kandırma imkânını bulmuşlardır.” Şehir Meclisi’nde alınan bu karar konservatuvar cephesinde infial yaratır ve Nevzat Atlığ, İzzettin Ökte, Sadi Işıl, Şefik Gürmeriç, Rıza Rit, İrfan Doğrusöz, Mürşide Şener, Gülseven Güvemli, Burhanettin Ökte, Fikret Kutluğ, Can Akşit, Tülin Korman ve Şükran Özer gibi hem Türk makam müziğinin hem de konservatuvarın önemli isimleri istifalarını verirler (*Milliyet*, Mart 1954: 1).

1954 yılında İstanbul Belediye Konservatuvarı İcra Heyeti Şefi olarak görev yapan ve yaşananların ardından istifa eden on üç kişilik kadronun içinde yer alan Nevzat Atlığ, İstanbul Belediye Meclisi’nde alınan bu kararda siyasi bir el olduğunu belirterek yaşananları şöyle aktarır:

“... ilişkileri kesilen sanatçılar sanatın tamamen dışında ve uzağında olarak, bazı siyasi temaslarla 1954 yılında İcra Heyeti’ne gülüş çağırış geri döndüler ve sandalyelerine oturdular. Çünkü dönemin Demokrat Parti İl Başkanı ve aynı zamanda Şehir Meclisi’nin başkanı olan Necmi Ateş, mecliste çoğunluğun bulunmadığı bir toplantıda aksine bir karar aldırdı ve bu karar Fahrettin Kerim tarafından uygulamaya konuldu.” (Güntekin, 2012: 54)

Atlıg’ın açıklamalarından yola çıkarak alınan bu kararda sanata devlet müdahalesini uygun görmeyen dönemin hükümeti Demokrat Parti’nin yaşanan bu olay üzerinden bizzat müziğe müdahalede bulunduğu açıkça görülmektedir.

Tüm bu yaşananların üzerinden çok fazla vakit geçmeden, İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay’ın aldığı bir karar ile İstanbul Belediye Konservatuvarı’nı ıslah çalışmaları başlatılır. Konservatuvar içerisinde Türk makam müziğinin eğitimi için de çalışmalar yapılacağını belirten Gökay, bu ıslahat çalışmasıyla ilgili *Milliyet* Gazetesi’ne verdiği bir demeçte, “Konservatuvarı ihtilâf vardır diyorlar, ihtilâf-ı ümmeti rahmeti vasiya (Nerede ihtilâf varsa, orada bereket vardır.) Konservatuvarı Türk musikisi mektebini kuruyoruz. Şikayetler önlenmiş ve istenilen çalışma teessüs etmiş olacaktır,” (*Milliyet*, Mart 1954: 2) diyerek dönemin gündemini yoğun bir şekilde meşgul eden *meyhane-akademi tartışmasını* kesin bir şekilde sonlandırmış ve konservatuvar Türk Musikisi bölümünün kurulmasına vesile olan kararı almıştır.

⁸ Bu kişi ileriki satırlarda Nevzat Atlığ’ın aktarımından anlaşılacağı üzere Demokrat Parti İstanbul İl Başkanı ve Şehir Meclisi Başkanı Necmi Ateş’tir.

5. SONUÇ

Bu çalışmanın sonucunda ulaşılan sonuçlara bakıldığında;

Osmanlı Devleti'nin ilk konservatuarı olan Dârüelhân'ın Türkiye Cumhuriyeti'ndeki devamı olan İstanbul Belediye Konservatuarı özelinde ilim kurulu tarafından 1953 yılında alınan bir karar ile başlayan *meyhane-akademi tartışması*; erken Cumhuriyet döneminde müzik camiasının gündemini meşgul eden *alaturka-alafranga tartışması* ile -özellikle üretilen söylemler açısından- benzer nitelikte olduğu görülmektedir. Tıpkı erken Cumhuriyet döneminde yaşananlar gibi 1950'li yıllarda da dönemin yaygın kitle iletişim araçları olan gazeteler ve dergiler aracılığıyla bu tartışma devam etmiştir.

İkinci olarak, özellikle Ref'i Cevad Ulunay'ın da dile getirdiği gibi *meyhane-akademi tartışması* aracılığıyla Türk makam müziğinde piyasa ve konser mekanlarında yapılan müziğin ciddi-hafif müzik ayırımına tabi tutulduğu görülmüştür. Bu görüşten yola çıkılarak günümüzdeki klasik müzik-piyasa müziği ayırımının nasıl şekillendiğini anlamak mümkündür.

Son olarak ulaşılan sonuç ise, 1946 yılında kurulan ve 1950 yılında oy çokluğu ile iktidara gelen ve sanat alanında devlet müdahalesi olmaksızın bir serbestiye müsaade eden Demokrat Parti'nin kültür-sanat alanındaki politikalarının anlamlandırılması bakımından önem teşkil etmektedir.

1953-1954 yılları arasında İstanbul Belediye Konservatuarı'nda gerçekleşen ve ilim kurulu ve icra heyeti arasında iki kutuplu bir ortam yaratan *meyhane-akademi tartışması*, Şehir Meclisi'nde de benzer bir durum yaratmış ve olay dönemin siyasîlerinin müdahil olmasıyla neticelenmiştir. Bu tartışmanın önemli bir aktörü olarak Şehir Meclisi Başkanı ve DP İl Başkanı Necmi Ateş'in icra heyetinden yana tavır alması ve ilim kurulunun kararı yok sayılması ve kurulun lağvedilmesi, aktif bir kültür-sanat politikası olmayan DP, İstanbul Belediye Konservatuarı'ndaki bu münferit olayda görüldüğü üzere gerektiğinde devletin sanata müdahalesini onaylamıştır.

Elde edilen sonuçlara ek olarak ortaya çıkan Türk müziği eğitime başlangıç kararı Türk makam müziği tarihinde bir mihenk taşıdır.

KAYNAKÇA

Ayas, G. (2014). Mûsiki İnkılâbı'nın Sosyolojisi: Klasik Türk Müziği Geleneğinde Süreklilik ve Değişim, Doğu Kitabevi, İstanbul.

———. 2018. Müziği Boğan Gürültü İdeolojinin Kıskaçındaki “Musiki”, İthaki Yayınları, İstanbul.

“Bir Şehir Meclisi Âzası Darülaceze Müdürünü Düelloya Davet Etti”, (Şubat 1954), Milliyet.

Balcı, E. (2005). Nevzat Atlığ: Mûsikîmizle Övünmemiz İçin, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul.

Büyükduman, B. (2020). “Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Kültür Politikalarının Türk Makam Müziğine Yansımaları”, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Güntekin, M. (2012). Nevzat Atlığ'ın Tanıklığında, 21. Asır Yayınevi, İstanbul.

“Haftanın Haberleri”, (Haziran 1952), Resimli Radyo Dünyası.

İşıktaş, B. (2018). Peygamber'in Dâhi Torunu Şerif Muhiddin Targan: Modernleşme, Bireyselleşme, Virtüösite, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Koçak, C. (2018). “Siyasal Tarih (1923-1950)”. (ed. Sina Akşin), Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980, ss. 85-154, Cem Yayınevi, İstanbul.

Koçak, O. (2009). “1920'lerden 1970'lere Kültür Politikaları”. (ed. Ahmet İnsel) Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Kemalizm, ss. 370-382, İletişim Yayınları, İstanbul.

“Konservatuar İlmî Kurulu Lağvedildi”, (Aralık 1953), Milliyet.

“Konservatuardan İstifa Edenler”, (Mart 1954), Milliyet.

“Konservatuardan İstifalar”, (Ekim 1953), Milliyet.

“Konservatuarın İslâhına Karar Verildi”, (Mart 1954), Milliyet.

Karabey, L. (1953). “Yenilik İddiaları Karşısında”, Musiki Mecmuası.

“Refik Fersan İstifasını Geri Aldı”, (Haziran 1953), Milliyet.

Özkahraman, H. (2010). Basında Nevzat Atlığ 1949’dan Günümüze, Üstün Eserler, İstanbul.

Öztuna, Y. (2000). Türk Musikîsi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Ulunay, R. C. (1953). “(D) Cedveli”, Milliyet.

———. (1953). “Konservatuarda Huzursuzluk”, Milliyet.

———. (1953). “Münir Nureddin Diyor Ki...”, Milliyet.

Yaman, M. B. (2007). “XX. Yüzyılda Türk Müziği’nin Durumu,” Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.